

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

I

İZMİR - 1983

İSLÂM HUKUKUNDA ENFLASYONLA İLGİLİ BAZI MESELELER

Yard. Doç. Dr. Osman ESKİCİOĞLU

Bir kısım Batılı iktisatçılar, bazı iktisadî olayları biyolojik hadiselerle açıklamaya çalışmışlar; ekonomik bünyenin bazı müesseselerini vücudumuzdaki organlara benzetmişlerdir. Bu anlayışa göre merkez bankası adeta vücuddaki kalbin vazifesini görmektedir. Kalb, vücudun her tarafına kan gönderen bir merkez olduğu gibi, merkez bankası da ekonomik bünyenin muhtaç olduğu para ve krediyi temin eder; bunları, dozajına göre ayarlayıp dağıtımını yapar.

Vücut, sağlığını nasıl her zaman aynı derecede tutamaz, bazan hasta olur, ateşi yükselir, hastalığı artarsa; ekonomik bünye de öyledir; her zaman aynı seyri takip etmez; bazan hastalanır ve zikzaklı bir grafik çizmeye başlar. Bu sebeple iktisadî olaylar değişken olup her zaman aynı görüntüyü vermezler. Meselâ fiyatlar aynı seviyede durmaz; bazan düşer, çoğu zaman yükselir, bazan da iktisadî bünyede meydana gelen bir hastalık (dengesizlik) sebebiyle —vücut ateşinin yükselişi gibi— en üst dereceye, ateş pahasına yükselirler.

İşte fiyat artışlarını, başka bir deyişle, para değerinin düşmesini ifade eden enflasyon da iktisadî bünyede meydana gelen bir hastalığın tezahürüdür. Biz, bu yazımızda elimizden geldiği ve kaynaklarımızın elverdiği ölçüde enflasyonu tanıma-ya ve onu İslâm Hukuku açısından değerlendirmeye, enflasyona sebep olan ve onu ortaya koyan âmillerin İslâm hukukundaki yerlerini aramaya çalışacağız.

Meseleye İktisat ilminin bakışı ile İslâm hukukunun bakışı arasında bazı farklar olsa gerektir; çünkü iktisadî olayların elemanları diyebileceğimiz mal, hizmet, ihtiyaç, ve fayda gibi terimler, her iki ilimde de aynı mânayı ifade etmemektedirler. İktisaden meşrû görülebilen bir ihtiyaç, dînen gayr-i meşrû sayılabilir. Bir ihtiyacı tatmin ederken meydana getirilen faydanın yolu, birisinde müsbet karşılanırken, diğesinde menfi ad-

dedilebilir. Meselâ şarap iktisaden mal kabul edilip her türlü akde mevzu teşkil ederken dinen mal sayılmamakta, bu sebeple de müslümanların yapacakları akidlerde şarabın yeri bulunmamakta ve buna cevaz verilmemektedir.

İktisadın sadece din ile değil, ahlâk ilmiyle de bir paralellik göstermediği söylenmektedir. İktisatçılar ahlâk ile iktisat arasında tam bir zıddiyetin mevcut olduğunu iddia ederler¹. Halbuki ahlâk ile İslâm Dini içiçe, kaynaşmış bir durum arzeder. İktisat ile biyolojik hadiseler, din ve ahlâk arasındaki münasebetlere böylece birer cümle ile temas ettikten sonra şimdi enflasyonu tanımaya çalışalım.

Enflasyon Nedir?

İktisat kitaplarına baktığımız zaman enflasyonun, biri sebep, diğeri sonuç olmak üzere iki yönden tarif edildiğini görmekteyiz. Böylece enflasyon problemi, ona sebep olan olaylar ile bu olayların doğurduğu neticeler olarak, ortaya vazedilmektedir.

Enflasyon, Lâtince köklü bir kelime olup daha sonra İngilizce ve Fransızcaya geçmiştir. Türkçeye de Fransızcadan gelmiş; bu sebeple de Fransızcadaki şekliyle telâffuz edilmektedir. Enflasyon, kelime olarak, şişme ve şişirme demek olup balon ve top gibi şeylere hava verip şişirme anlamına gelir².

Halk dilinde «hayat pahalılığı» veya sadece «pahalılık» diye ifadesini bulan bu kelime, terim olarak, yukarda da belirttiğimiz gibi, sebep ve sonuçları bakımından ele alınarak iki yönü ile tarif edilmektedir : Enflasyon, «piyasaya fazla para sürmek ve neticede para değerinin düşmesi ve fiyatların yükselmesi», «para değerinin düşmesine ve fiyatların yükselmesine yol açan bir olay», tedavüldeki para miktarının istihsal seviyesine ve mal arzına nisbetle ölçüsüz bir artış göstermesi» olarak açıklanmaktadır³. Şu halde tedavüldeki para hacminin artırılması, paranın değer kaybetmesine sebep olmakta, paranın değer kaybı

(1) Hazım Atıf Kuyucak, İktisat Dersleri, s. 21

(2) Feridun Ergin, Para Siyaseti, s. 263; Ak İktisat Ansiklopedisi, s. 279; Adnan Başer Kafaoglu, Enflasyon, s. 11

(3) A. Başer Kafaoglu, Enflasyon, s. 11-12, Feridun Ergin, İktisat, s. 601; Ak İktisat Ans. s. 279

da netice olarak pahalılığı meydana getirmektedir.

Şüphesiz ki enflasyon, sadece böyle basit bir para olayı değildir. Öyle olsaydı, tedavüle fazla para sürülmez; böylece işçi, memur ve dar gelirlileri daha da fakir kılan, gerektiğinde hükümetleri zor duruma düşüren ve sistemi bile sarsacak kadar ileri giden bu belâdan uzak kalınmış olurdu. Halbuki enflasyon çok yönlü bir hadise olup iktisadî bünyenin bütününe ilgilendiren bir mevzudur. Emek, iş gücü, istihdam, tasarruf, yatırım ve tüketim harcamaları, ithalât ve ihracat hacmi, genel mânâda arz ve talep dengesi, tek kelime ile üretim ve tüketimi ilgilendiren her şeyle enflasyonun yakından alâkası vardır. Artık enflasyonun yalnız emisyon hacminin arttırılmasından dolayı ileri gelmediği anlaşılmış bulunmaktadır. Bu sebeple modern iktisatçılar, klâsik iktisatçılardan farklı olarak, enflasyona daha geniş bir açıdan bakıp onu iktisadî dengesizliğin bir neticesi olarak görmüşlerdir⁴.

İktisadî hayatın düzeninde bir ahenk mevcut ise, iktisadî denge sağlanmış demektir. Bu ahengin kurulabilmesi için de bir çok sahalarda istikrarın sağlanmasına ihtiyaç vardır. Her şeyden önce bu konuda arz ve talebin önemi büyüktür. «Bir papağana arz ve talep kelimesini ezberletirseniz, onu iktisatçı yapabilirsiniz» diyen yazar, her halde iktisatçı olmayı basite irca etmekten ziyade, arz ve talebin iktisattaki önemine işaret etmek istemiştir. Arz - talep eşitliği, mal piyasasının dengesini; tasarruf - yatırım eşitliği de sermaye piyasasının dengesini gösterir. Moneter (parasal) dengenin şartı, para arzının enflasyon baskısı yaratmıyacak bir düzeyde bulunmasıdır. Böylece sağlıklı bir ekonomik bünyeye sahip olabilmek için geniş mânâda mal ve para faktörlerinin istikrarlı bir durumda olmalarının zarureti ortaya çıkmış bulunmaktadır⁵.

Grev, lokavt veya herhangi bir sebeple üretimin kısıtlanması, arzda bir noksanlık meydana getirdiği gibi, lüks ve israf yönünden meydana gelen aşırı tüketim de talep fazlalığı doğurur ve her iki halde de arz ve talep dengesi bozulur ve enflasyona kapı açılmış olur. Yine ekonomideki dengeyi bozmamak için tasarruf ile yatırım arasındaki münasebeti nazarı

(4) Feridun Ergin, İktisat, s. 601; İsmail Maliye Politikası, 68 Meydan Larous enflasyon maddesi

(5) Samuelson, İktisat, s. 62; Feridun Ergin, Ak İktisat Ans. s. 205

itibara alarak faiz hadlerini düşürmeli ve hiçbir zaman para arzını enflasyonu hissettirecek sınıra kadar getirmemelidir.

Enflasyonun Sebepleri

Tarihte her halde ilk enflasyon belirtileri, Devletlerin fazla paraya ihtiyaç duyduklarında, para ayarını bozup piyasaya fazla para sürdükleri zaman ortaya çıkmaya başlamıştır. Nitekim iktisatçılar, umumiyetle enflasyon sebeplerinin başında devletlerin mâli sıkıntısının geldiğini söylüyorlar. Madeni sikkelerin tedavül ettiği zamanlarda mâli ihtiyaçları karşılamak için başvurulan çare tağşiş idi. Bu da eldeki altın ve gümüş meskûkâtı eriterek karışımındaki kıymetsiz maden nisbetini artırmak ve yeniden sikke basarak tedavüle sürmek suretiyle yapılıyordu ki, netice itibariyle tedavül hacmi artmış oluyordu⁶.

Enflasyona sebep olan istikrarsızlık geniş manâda arz-talep dengesinin bozulmasından ileri gelir. Toplam arz, toplam talebe eşit olduğu zaman dengesizlik söz konusu değildir. Toplam arz dediğimiz yatırım malları, tüketim malları ve ithâlât ile toplam talep dediğimiz yatırım harcamaları, tüketim harcamaları ve ithâlât eşitliği sağlanmazsa ekonomik dengeden bahsedilemez. Onun için iktisatçılar, iktisadi dengesizliği, piyasada tedavül eden paranın çoğalmasına, bütçe açığına, arz ve talebin kötü ayarlanmasına bağlarlar⁷. Harcamalar ve ihracat toplamının istihsal ve ithâlât tutarını aşması, talep enflasyonunun bir belirtisidir⁸.

Vasıtalı vergiler, yüksek faiz hadleri ve ücret seviyesinin iyi ayarlanmaması, maliyet enflasyonunun başlıca sebepleri arasında zikredilmektedir⁹. Maliyet enflasyonu, talep enflasyonunu besleyebildiği gibi, talep enflasyonunun zayıflaması da maliyet enflasyonunu hafifletebilir. Keza fiyat enflasyonu ile maliyet ve talep enflasyonları arasında da belirli bir bağlantı vardır¹⁰.

(6) Kuyucak, İktisat Dersleri, s. 403

(7) İsmail Türk, Maliye Ekonomisi, s. 72; Meydan Larouse Enflasyon maddesi

(8) Feridun Ergin, Para Siyaseti, s. 213

(9) Feridun Ergin, İktisat, s. 284

(10) İsmail Türk, s. 77

Baştan buraya kadar enflasyonun tarifini yapmış ve onun sebeplerini iktisadî açıdan değerlendirmeye çalışmış bulunuyoruz. Konumuzun daha da vuzuha kavuşabilmesi için, meseleye İslâm hukuku açısından da bakarak, bakış açısını genişletmekte ve enflasyonun sebeplerini farklı sahalardan gözetlemekte fayda vardır. Bu sebeple enflasyonun başlıca kaynakları ve para politikası üzerinde biraz durmak istiyoruz. Genel ekonomik düzen ve mübadele sahasında İslâm'ın enflasyonla ilgili esaslarının, hiç olmazsa bilebildiğimiz kadariyle, söylenmesinde yarar bulunduğu bir gerçektir. Henüz bilinmiyen tarafların ise araştırılması, dini bir görev olarak omuzlarımızda ağırlığını hissettirmektedir.

ENFLASYONUN KAYNAKLARI

I— GENEL EKONOMİK DÜZEN

Daha önce geçtiği üzere enflasyon, iktisadî bünyede meydana gelen dengesizlikten dolayı fiyatların yükselmesine denir. Bu fiyat artışlarına toplumun genel yapısı sebep olduğu gibi, ekonominin genel durumu da fiyatların yükselmesine sebep olabilir. Meselâ grev, lokavt, işi yavaşlatma, bürokrasi, kırtasiyecilik, merkezîyetçilik, bütçe açığı, lüzumsuz tüketim, lüks ve israf, vasıtalı vergiler, faiz hadleri, ücret seviyesi gibi terimleri enflasyonu körükleyen âmiller arasında sayabiliriz. Yani genel manâda istihsâl, istihlâk, mübadele ve tedavül alanlarındaki olumsuz davranışlar, fiyatların yersiz olarak yükselmesine sebep olurlar¹¹.

Mübadele ve tedavül yani alış veriş ve para politikası alanlarındaki enflasyonla ilgili İslâmî esasları daha sonra inceleyeceğiz. Burada genel ekonomik düzenle ilgili bazı hususları gözden geçirmeye çalışalım.

İslâm ekonomisinde, emir ve yasaklara tam uyulduğu takdirde enflasyona sebep olan âmiller ortadan kalkacağı için, enflasyonist fiyat artışlarına rastlamak mümkün olmaz, diyebiliriz. Klâsik iktisatçıların anladığı manâda enflasyon yalnız fiyat istikrarsızlığı yüzünden olsaydı, buna sebep olan para po-

(11) Bkz. İsmail Türk, Maliye Politikası, s. 72; Feridun Ergin, Para Siyaseti s, 263

litikasındaki hatalar düzeltilir, mesele hallolurdu. Halbuki fiyat artışlarına sadece karşılıksız para basmak değil, üretimi yavaşlatan veya durduran her türlü engeller sebep olduğu gibi, üretilmiş bir malın tüketiciye ulaşıncaya kadar geçen safhalardan bazıları da enflasyona sebep olmaktadır. Bunun için emek - sermaye ilişkileri normal, ticaret ve mübadele muameleleri İslâmî ölçüler içersinde yapıp tüketimde de İslâmî emir ve nehiyler uygulanıp dururken hâlâ fiyat artışları varsa artık burada yapılacak bir şey yoktur. Bu, ilâhî bir takdir ve Allah'ın imtihanından başka bir şey değildir. Bu mânâda Ebû Yusuf şöyle der :

«Gerçekte ucuzluk ve pahalılık Allah'ın elindedir. Bunlar asla bir kararda kalmazlar; para da böyledir, pek çok hallerde kıymeti azalır ve çoğalır. Ucuzluk ve pahalılık için üzerinde karar kılınıp ölçü alınacak bir had yoktur. Bunlar ancak ilâhî tecellilerdir; nasıl olacağı bilinemez. Ucuzluk hiçbir zaman zahirenin ve malların çokluğundan doğmadığı gibi, pahalılık da azlığından ileri gelmez. Bunların hepsi Allah'ın hükmü ve kazasıdır. Bazan buğday bol olduğu halde pahalı olur. bazan da az iken ucuz olur»¹².

Ancak faiz hadlerinin yüksek olduğu, hırsızlık, gasp, rüşvet ve şans oyunları gibi haksız iktisapların çoğaldığı, kötü alışkanlıkların ve bu yoldan gelir sağlıyanların oldukça kabalığı bir toplumda fiyatların tesirlenmesi tabiidir. Grev ve lokavt gibi uygulamalar, işçi ve işveren arasındaki anlaşmazlıklar, vergilerin alınış şekli ve miktarı, bütçe açıkları, karşılıksız para basma, ekonomik açıdan tâlî derecede kalan sahalara kredi tahsisi, fiyat tahdidi, ihtikâr, kara borsa, lüks ve israf harcamaları, herhangi bir ihtiyacı karşılamayan lüzumsuz tüketim ve bu gibi şeyler enflasyona hız veren kaynaklardır.

Kamu görevlerinin yürütülmesinde haddinden ziyade memurun istihdam edilmesi, iş gücünün yerli yerinde kullanılmayıp israf edilmesi, dış piyasalarda fiyatların artması sebebiyle ithal mallarının da fiyatlarının yükselmesi, fiyatlar düşmesin diye binlerce ton yiyecek maddelerinin imha edilmesi¹³, milletler arası sermaye ve kredi imkânlarının istismar edilmesi ve

(12) Ebû Yusuf, Kitâbü'l Haraç, s. 90

(13) Fiyatlar düşmesin diye bir milyarı ton sebze ve meyve ortak pazarda imha edildi. Günaydın Gazetesi 9 Ağustos 1981

yüksek faizli olması, dünya çapında bir çok emek ve sermayenin savunma adı altında savaş sanayii için harcanması ve daha birçok meseleler enflasyonun sebepleri arasında zikredilebilir.

Enflasyonu yavaşlatmak veya durdurmak için, saymış olduğumuz bu enflasyona hayat veren kaynakların kurutulması gerekir. Meselâ bütçenin denkliliğini reel olarak sağladığımız ve bütçe açıklarını emisyon yolu ile kapatmaya son verdiğimiz zaman, enflasyonun buradan gelen damarını kesmiş ve dolayısıyla enflasyon haddini biraz düşürmüş oluruz¹⁴.

Netice olarak diyebiliriz ki, ekonominin genelinde uygulanan kaide ve kurallar, enflasyonun yükselmesinde ve düşmesinde rol oynarlar. Bu sebeple enflasyonist fiyat artışlarına sebep olan ve enflasyonu körükleyen her türlü davranıştan kaçınmak gerekir.

II— MÜBADELEDEKİ ESASLAR

Malın üretimi için yapılan lüzumsuz harcamalar enflasyona sebep olduğu gibi, üretilmiş bir malın tüketicinin eline ulaşıncaya kadar geçen muameleler ve yersiz masraflar da fiyat artışlarına sebep olabilir. Bu sebeple âyet ve hadisler, ticârî hayatta uyulması gereken bir takım esaslar getirmişlerdir. İnsanların mallarının haksız yere yenilmemesi, alış verişlerin karşılıklı rızaya dayanması, faiz ve ihtikâr yasağı, fiyat koymak, müşteri kızdırtmak, kâr haddi, ticaret mallarının pazar yerine gelmeden yolda satılması, malları üreticiler adına satmak, pazarlık üzerine pazarlık yapmak malın teslim edilmeden satılması gibi hususları bunlar arasında sayabiliriz.

a— Haksız Yere Mal Yemek

İnsanların mallarını haksız yere alıp yemek haramdır. Ancak ticaret yoluyla ve karşılıklı rızaya dayanan bir alış-veriş neticesi el değiştirmiş olan mallar helâl olabilir. Bu konuda Cenab-ı Hak, «Aranızda birbirinizin mallarınızı haksız sebeplerle yemeyin»¹⁵, «Ey iman edenler, birbirinizin mallarınızı haram sebeplerle yemeyin. Meğer ki, o mallar sizden karşılıklı bir

(14) Erol Zeytinoğlu, İktisâdi ve Ticârî İlimler Dergisi, 1974 sayı. 2, s. 28

(15) Bakara 2/188

rızadan doğan bir ticaret malı ola...»¹⁶, buyuruyor. Bu konu ile ilgili başka âyetler de vardır¹⁷. Burada dikkat edilecek husus, alış-verişte karşılıklı rızanın meydana gelmesidir. Rıza, gönülde meydana gelen hoşnudluktur¹⁸. Yani alan da satan da kalben memnun ve müsterih olmalıdır. Ekonomik baskılar neticesinde malını almak veya satmak mecburiyetinde kalan kişiler normal bir fiyat üzerinde anlaşmış olamazlar.

b— Faiz ve İhtikâr Yasası

İslâm faiz ve ihtikârı yasaklamıştır. Faiz, malın üretiminde maliyeti yükselttiği gibi, faizli ticarî krediler de fiyat artışlarına sebep olur. Faiz, karşılıksız bir kazanç olduğu için, haksız iktisap sayılarak haram kılınmıştır. Bu konudaki âyetlerden bir ikisinin meâli şöyledir : «Allah, alış veriş helâl, faizi haram kıldı»¹⁹ «Ey iman edenler, gerçek müminler iseniz, Allah'dan korkun, faizden henüz almayıp da geri kalmış olanı bırakın»²⁰. Peygamberimiz (s.a.v.) de faiz yiyeni, ve yedireni, faize şahitlik ve kâtiplik yapanı lânetlemiştir²¹.

İhtikâr, fiyatların yükselmesini gözetliyerek halkın muhtaç olduğu malı satmayıp hapsetmektir²². Muâz İbn Cebel (r.a.), der ki: Allah Rasûlüne ihtikârın mahiyetini sordum. Kişi ucuzluğun olduğunu duyunca üzülür, pahalılığın olduğunu duyunca sevinir. İhtikâr yapan kimse ne kötü bir insandır ki, Allah fiyatları ucuzlatırsa üzülür, pahalılaştırınca ferah duyar, buyurdu²³, Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamberimiz buyurmuştur ki: «Kim müslümanlara fiyatların yükselmesini arzu ederek ihtikâr yaparsa, hata etmiştir»²⁴. Bundan başka fiyatların yükselmesini bekliyerek ihtikâr yapanları Allah'ın cehenneme atacağı hakkında hadisler vardır²⁵.

(16) Nisâ 4/29

(17) Nisâ 4/2, 5, 161 Tevbe 9/34

(18) Taberî, İhtilâfü'l Fukahâ, s. 146

(19) Bakara 2/275

(20) Bakara 2/276, 277, 279

(21) Müslim, V, 121; Ebû Davud, III, 244; İbn Mace, II; 764

(22) Tecrid, VI, 448

(23) Heysemî, Mecmeu'z Zevâid, IV, 101

(24) Heysemî, IV, 101

(25) Heysemî, IV, 101

C— Fiyat Koymak

Daha sonra geleceği gibi Peygamberimiz, fiyatların devlet tarafından tesbit edilmesini, enflasyonu önleyici bir tedbir olarak görmemiştir²⁶. İslâm'da faizin yasak, ticaretin serbest oluşu, vergide zekât prensibinin uygulanması ekonominin esasını teşkil eder diyebiliriz. Bu sebeple fiyatı devlet makamları değil, arz-talep dengesi tesbit etmelidir. Önemli olan arz ve talebin normal şartlar altında meydana gelmesini sağlamaktır. Bu denge bozulduğu zaman devlet, bilirkişilere danışmak suretiyle normal piyasa fiyatına uygun bir fiyat tesbit edebilir. Ancak bu kolay bir iş değildir. Ekonomik hayatın birçok sahalarında arızalar meydana getirebilir. Meselâ toprakların kabiliyetlerine göre ekilip dikilmesine mani olabilir. Yani düşük veya yüksek fiyat verilmekle, pamuk tarlalarına pancar; pancar tarlalarına tahıl ekilmeye başlanır. Böylece bazı mallar az, bazı mallar da çok üretilmiş olur. Bazı mallar bolluktan satılmayıp üreticiler zarar görürken, bazı mallar da az üretildiği için fiyatların yükselmesiyle, tüketiciler zarar görür.

Bu sebeple ticaret hayatına her zaman müdahale edip durmak uygun düşmez. Her şeyde Allah'ın bir hikmeti vardır. Fiyatların bazan düşmesi, bazan da yükselmesi sadece tabii şartlarla meydana geliyorsa, bunu normal karşılamak gerekir²⁷. Diğer taraftan fiyat koymak, ticarî hayatta malların gizlenmesine sebep olabilir. Malların gizlenmesi de fiyatların yükselmesi neticesini doğurur. Fiyatların yükselmesi ise fakirlere zarar verir²⁸. Bu fiyat koymama prensibinin İslâm toplumunda uygulanacak bir kaide olduğunu gözden kaçırmamak gerekir.

d— Müşteri kızıştırmak

Müşteri kızıştırmak enflasyona sebep olduğu için nehyedilmiştir. Peygamberimiz (s.a.v.) neceşten (müşteri kızıştırmaktan) nehyetmiştir²⁹. Neceş, malı, kendisi satın almak istemediği halde, başkalarını teşvik için, alıcı gibi gözüküp de malın

(26) Bkz. Fazlurrahman, İslâmiyet ve İktisadi Adalet Meselesi, çev: Y.Z. Kavakçı, s. 42

(27) Ö.N. Bilmen, İstilahât-ı Fıkhiyye, VI, 125

(28) Seyyid Sâbık, Fikhü's Sünneh, III, 105

(29) Buhâri, c. III, 91; İbn Mace, II, 733; Tecrid, III, 457

fiyatını artırmaktır³⁰. Fazla fiyat vermek suretiyle, müşteri kı-
zıstırarak pahalılığa ve fiyatların yükselmesine sebep olan bu
tür davranışı bazıları tahrimen mekruh saymışlar³¹, bazıları
da helâl değildir, diye tavsif etmişlerdir³².

e— Kâr Haddi

Fiyat artışlarında mâliyete eklenecek kâr haddinin de ö-
nemli bir yeri vardır. Bazan anamalin iki, üç, misline hatta
daha fazlasına varıncaya kadar kâr sağlanmaktadır. Kâr, ser-
mayenin rizikosuna karşılık verilmiş olan helâl bir kazançtır.
Bu sebeple İslâm en çok, sermaye kadar kâr elde etmeye izin
vermiştir, diyebiliriz. Bundan fazlası herhalde haksız iktisap
sayılır. Diğer taraftan bazı masrafların mâliyete girmemesi,
serbest rekabet anlayışı ve İslâmın getirdiği diğer dinî ve ah-
lâkî kaideler sayesinde kâr haddi düşmekte ve dolayısıyla enf-
lasyon da böylece frenlenmiş olmaktadır³³.

f— Ticaret Mallarının Yolda Satılması

Ticaret malları pazar yerine gelmeden ve üreticiler piya-
sa fiyatını öğrenmeden yolda karşılanıp malların satılması da
yasaklanmıştır. Bu hususta Peygamberimiz: «Satılmak üzere
pazar yerine getirilmekte olan ticaret mallarını yolda karşıla-
mayınız.»³⁴, buyurmuştur.

İslâm hukukçuları Peygamberimizin (s.a.v.) ticaret mal-
larını yolda karşılamayı niçin yasakladığının sebeplerini araş-
tırmışlar, mal sahibi, çarşı ehli ve bölge halkı açısından açık-
lamalarda bulunmuşlardır.

Mal sahibi henüz pazar yerine gelmediği için, fiyatlar hak-
kında bir bilgisi olmadığından, ucuza satmış ve böylece zarar

(30) Merginânî; el - Hidâye III, 40; Kâsânî, Bedâi'us Sanâû V, 233; İbn Kuda-
me, el—Muğni IV, 160; M. Hüsrev, Dürer, II, 177

(31) Muhammed b. Abdurrahman ed-Dimîşkî, Rahmetü'l Ümmet, II, 2

(32) Bkz. İbnü'l Hümmam Fethu'l Kadir, V, 240

(33) Bu konuda daha geniş bilgi için bakınız, Osman Eskicioğlu İslm Ekono-
misinde Gelir Dağılımı; Ali Şafak, İslâm İktisadında Enflasyon, Diyanet
Dergisi cilt: 18, sayı: 1, s. 13

(34) Buhari, III, 95; Müslim, V, 16; Ebû Davud III, 269; Tirmizi, III, 524; Ne-
sâi, VII, 257; İbn Mace, II, 735

görmüş olabilir. Bu sebeple pazar yerine geldiği zaman fiyatların yüksek olduğunu görüp aldandığını anlarsa malını geriye alıp cayabilir. Karşılılamaya gücü yetmeyen çarşı halkı için de malları ikinci elden alacaklarından, kendilerine pahalıya mâl olur. Bu sebeple zarar görürler. Malları yolda karşılayıp alanlar döndükleri zaman, ucuza almış oldukları bu malları diledikleri yüksek bir fiyattan satış yaparlar ve böylece bölge halkına da zarar vermiş olurlar. Çünkü müstahsil, malları pazar yerine kendileri getirselerdi, mal el değiştirmemiş ve dolayısıyla fiyatlar yükselmemiş olacaktı³⁵.

g— Yerlilerin Yabancılar Adına Mal Satması

Şehirlilerin yani yerlilerin yabancılar namına onların mallarını satması da fiyatların yükselmesine sebep olabilir. Bunun için Peygamberimiz (s.a.v.) «Hiçbir şehirli, hiçbir bedevi namına malını satmasın»³⁶, diyerek böyle bir alış verişi yasaklamıştır. İbn. Abbâs'a bu hadisin manası sorulduğu zaman «Onlar için simsar olmayın», diye cevap vermiştir³⁷. Bu hadisi, İmam Şâfiî'nin açıklamasından faydalanarak, şu şekilde izah edebiliriz:

Yabancılar, piyasa hakkında bir bilgileri olmadan mallarını pazara getirirler. Bölge halkının da bu mallara ihtiyacı vardır. Fakat onlar yabancı olduklarından dolayı yer bulma, malları taşıma ve buna benzer bir takım sıkıntılarla karşı karşıyadırlar. Halk ihtiyacı olduğu için bu malları satın almak ister. Bunlar da adı geçen sebepler yüzünden hemen satmak isterler. Bu suretle mallar, piyasa fiyatı da öğrenildikten sonra, tam bir arz-talep dengesi içersinde en uygun bir fiyat ve kârla satılmış olur. Böylece hem satıcı, hem de alıcı kazanmış olur.

Bu malları kendilerinin değil de şehirlilerin ve yerlilerin onlar adına sattığını düşünecek olursak, yerli simsarlar bu

(35) İmam Malik, el-Muvatta' IV, 307; eş-Şâfiî, el-Ümm III, 93; Kâsânî, V, 232; Merginânî III, 40; İbn Teymiyye el-Hübbe, s. 11; İbn Kayyim et-Turuku'l Hikemiyye, s. 283; İbn'ül Hümmam, V, 239; M. Hüsrev, II, 177; İbn Nuceym el-Bahrü'r Râik, VI, 108 Şah Veliyyullah Huccetü'llah, II 110; Seyyid Sabık, Fıkhü's Sünnah, III, 119

(36) Buhari, III, 94; Müslim V, 17; Ebu Davud III, 269

(37) Buhari III 94, Ebu Davud III, 269

malları onlardan ucuz bir fiyatla alıp piyasa fiyatlarının yükselmesini bekliyerek, çok kârla satmak isterler. Böylece onların rızıklarına mani oldukları için hem mal sahiplerine zarar vermiş, hem de malları saklayıp pahalı satmakla bölge halkına zarar vermiş olurlar. Bu durumda her iki taraf da zarar edeceğinden, Peygamberimiz (s.a.v.) böyle bir alış veriş muamelesini yasaklamıştır³⁸.

h— Pazarlık Üzerine Pazarlık Yapmak

Fiyatların yükselmesine sebep olduğu için Peygamberimiz tarafından yasaklanan alış verişlerden birisi de fiyat üzerine fiyat koymak; pazarlık üzerine pazarlık yapmaktır. Bu konuda Rasûlü Ekrem «Sizden bazınız, diğer bazınızın alış verişi üzerine alış verişe girişmesin. Kardeşi bir malı satın almak üzere iken, diğer bir kimse o malı almaya kalkışmasın³⁹, buyurmuştur. Bu hadis'e göre, hangi sebeple olursa olsun, kesinleşmiş bir alış-veriş sözleşmesini bozdukmak haramdır. Satıcıyı kıskırtıp satılmış bir malı daha fazla bir fiyat vermek suretiyle çevirip kendisi için almak, yani satıcıya alış verişi feshet, ben ondan daha fazla kâr vereceğim demek haramdır⁴⁰.

p— Malların Teslim Alınmadan Satışı

Malların teslim alınmadan satışı da fiyat artışlarına sebep olabilir. Peygamberimiz «Kim bir yiyecek maddesi satın alırsa, onu teslim alıp kabzetmeden satmasın»⁴¹, buyurmuştur. Bu konuda İbn Ömer'den rivayetler vardır: Peygamberimiz zamanında halk kervan sahibi tacirlerden malı kabz etmeden zahire alırlardı. Sonra Rasûlüllah bu tacirlere memur gönderdi. Mallarını zahire pazarına nakledip getirinceye kadar, malı oldukları yerde satmaktan men eyledi. Yine İbn. Ömer Peygamberimiz (s.a.v.), iştirah edilen hububatı ölçüp teslim edinceye kadar onun kabzdan önce satılmasını nehyetti⁴² deyip devamla :

(38) eş-Şâfiî el-Ümm III, 92; İbn Kudâme, el-Mugnî IV 162; İbnü'l Kayyim, s. 308

(39) Buharî, III, 90; müslim V, 12; Ebû Davud III, 269

(40) Merginani III, 40; M. Hüsrev II, 177; İ. Kudame IV, 161, el—Aynî 'Umde-tü'l Kâri XI, 257, İ. Hümam V, 239, İ. Nuceym VI, 107, eş-Şevkânî V, 189

(41) İbn Mace II, 749, No. 2226

(42) Buhari III, 89; Müslim V, 23 No:38; Nesai VII, 287; Tecrid VI, 437 No:

«Ben Peygamberimiz zamanında götürü pazarlıkla erzak iştira eden ve kabz etmeden başkasına satmak isteyen öyle muhtekirler gördüm ki, onlar bu malları yükleyip nakl edinceye kadar dövülürler ve kabz etmeden önce satmaktan men olunurlardı», diyor⁴³.

Bu hadisler hakkında şöyle bir açıklama yapılmaktadır: Hadiste bildirildiği veçhile, zahire pazarına gelmezden evvel, zahire tacirinin malını satmasının nehiy sebebi, fiyatların yükselmesinden ve bu suretle başkasının zararını mucip olmasından dolaydır⁴⁴.

Mücâzefe yani tartı ve ölçüye vurmaksızın göz kararı ile veya başka bir deyişle götürü pazarlıkla mal almak meşru ve helal görülmüştür. Ancak bu suretle alınan malı kabz ve nakl etmeden başka bir müşteriye satmak ciheti men edilmiştir. Çünkü bu ihtikâra kapı açan bir alış veriş şeklidir. Satın alınan bir malı kabz ve tesellüm etmeden satış yolu açık bulunursa, bir ambar da depo edilmiş bir mal, yerinden oynamadan elden ele, dilden dile dolaşa dolaşa sebepsiz olarak fiyatların yükselmesini mucip olur. Buna mani olmak için hadiste satın alınan hububatin kabzı lâzım olduğuna İbn. Ömer tarafından işaret edilerek: Mücâzefe suretiyle alınan malın sahipleri bu mallarını hayvanlara yükleyip pazara götürünceye kadar sıra dayağına çekilirdi, deniliyor ki, bu malın bulunduğu yerden kaldırılıp nakledilmesi, şeriatın fiyatların yükselmesine mani olmak üzere hedef edildiği kabz ve tesellümdür ve buradan hadisin sevkinden yegane matlub olan gaye budur⁴⁵,

j) Muztarın Alış Verişi

Yukardan beri anlattığımız enflasyona sebep olan bu alış veriş türlerinden başka, konumuzla ilgili olan bir de bey—i muztar denilen çaresiz kalan kişinin alış - verişi vardır ki, haramdır. Hz. Ali (r.a.)den rivayet edilen bir hadiste Peygamberimizin (s.a.v.) çaresiz kalan kişinin alış - verişinden nehyettiği bildirilmektedir⁴⁶

(43) Tecrid VI, 446, no: 991

(44) Tecrid VI, 437, no: 986

(45) Tecrid VI, 447, 448

(46) Ebu Davud Hattâbi Şerhi III, 676

Satıcı malını, muhtar kimseye sattığı zaman, fiyatı yükseltmeden, başkalarına sattığı fiyat üzerinden vermelidir; yoksa alış veriş fasid olur⁴⁷. İhtiyacı olan malı, ancak bir kişinin yanında bulabilen kimse başkalarının aldığı fiyattan alır. Hele böyle bir alış veriş insanların yiyecek ve giyecek maddeleri gibi zaruri, günlük ihtiyaçlarından olursa, satıcı böyle malları bilinen normal fiyatıyla satmak mecburiyetindedir. Bu şekilde davranması kendisine dinî bir görev (vacib) olur⁴⁸.

III— PARA POLİTİKASI

Bilhassa bu günkü ekonomiler için para çok önemli bir unsur haline gelmiş bulunmaktadır. Bu sebeple geniş ölçüde iş bölümüne ve mübadeleye dayanan bu günkü cemiyette para ve kredi mekanizmasının çok kısa bir müddet için bile olsa ortadan kalkması, iktisadî nizamı altüst edecek derecede ehemmiyetli tepkiler meydana getirir. Çünkü para, hem en küçük kıymetlerde bile mübadeleye imkân vermekte, hem de her türlü iktisadî hesaplarımızda ve düşüncelerimizde ölçü vazifesi görmektedir. Servet, irâd, zarar, ve ziyan ve hatta manevî tazminat adı altında namus ve şeref bile para ile değerlendirilmektedir⁴⁹.

Hükümetler hergün para hakkında karar almakta, alınan bu kararlar yüzünden bir yığın halk zengin veya fakir olmaktadır. Bu kararların gerektirdiği rakamlar o kadar yüksektir ki, herhangi bir istimplâk kanunu ile fertlerin ellerinden mülklerinin alınması keyfiyeti, bu para değerinin düşmesi ile elde edilen neticelere göre sıfır kalır. Bir yazar, tarihteki eski isyanları kasederek, «İstanbul'da çıkan isyanların kâffesi para meselesindendi», derken konunun ehemmiyetine işaret etmiş oluyordu. Ayrıca Fatih Sultan Mehmed'in birinci defa tahttan düşmesini, Buçuk Tepe Vak'ası ile, para meselesine yani enflasyona bağlayanlar vardır⁵⁰.

Bilindiği üzere para, aile ekonomisinden bugüne, başka bir

(47) İbn Âbidin IV, 110.

(48) İbn Teymiyye Fetâvâ XXIX, 361

(49) H. Atif Kuyucak, İktisat Dersleri, s. 347

(50) Bkz. Şükrü Baban, Dünya Para Meseleleri, s. 327; Ahmet Refik, Türk Tarih Encümeni Mecmuası, 1 Kânunusâni, 1341, No. 84, s. 8; Türk Tarih Encümeni Mecmuası, No: 141, Mart 1926, s. 82

deyişle, mübadelenin ortaya çıktığı zamandan karma ekonomi dönemine kadar bir çok değişiklikler geçirmiştir. Boncuktan dut yaprağına, kemik ve boynuzdan kâğıtlara kadar birçok şey para olarak kullanılmıştır. Zamanımızda ise dünyanın her yerinde kâğıt (ve madeni) paralar tedavül etmektedir.

Kâğıt paranın icâdı, hükümetler için para basımını kolaylaştırmıştır. Artık kâğıt ve mürekkep masrafından başka hiçbir külfeti olmayan bu usulün bütün devletler tarafından aşırı bir şekilde uygulandığı görülmektedir. Mâli bakımdan sıkıntıya düşen her hükümet, Merkez bankası vasıtası ile, para çıkarıp piyasaya sürmekte, fazla çıkarılan bu paralar böylece enflasyonlara sebep olmaktadır.

Enflasyon, devletlerin bir nevi vergi almasıdır. Kâğıt para çıkarmak, vergi toplamaktan daha kolay olduğu için bu yola başvurulmaktadır⁵¹. Halbuki enflasyon bir çeşit fasit daireden başka bir şey değildir. Çünkü para, basıldıkça pahalılık olur, fiyatlar yükselir; fiyatlar yükseldikçe tekrar para basılır ve böylece bir türlü pahalılığın önü alınmaz. Halbuki İslâm hukukunda devlet, hakkı olan vergi ne kadar ise, ancak o kadar vergi alabilir. Bu konuda «vergi olarak malın iyisini almak, mükelleflere zarar verir, kötüsünü almak da hak sahiplerine = fakirlere — zarar verir», denilmektedir⁵². Aynı mevzuda Peygamberimizin hadisleri de bulunmaktadır. «Meks yapan (vergi nisbetini yükselten veya düşüren)⁵³ Cennete giremez», «Meks yapan Cehennemdedir», «Âşir (fazla vergi alarak, zulüm ve haksızlık yapan vergi memuru) ile karşılaşacak olursanız, onu öldürünüz⁵⁴».

Bu hadisin açıklamasında Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, haksız yere aldığı bu vergiden dolayı öldürülür, der⁵⁵. Ebû Yâlâ el-Ferrâ ise, «vergiyi artırmak, halkın hukukuna zulümdür, vergiyi düşürmek ise, Beytül mâlin (bütçenin) hukukuna zulümdür»⁵⁶ diyerek, ekonomik bir açıklama yapmış bulunmaktadır. Dikkat edilecek olursa burada alınması yasak olan vergi, az

(51) Hazım Atif Kuyucak, Para ve Banka, s. 291 (İst. 1939)

(52) Mevsili, el-İhtiyâr I, s. 103

(53) Meks kelimesi hakkında bak. Ö.N. Bilmen Hukuk-ı İslâmiyye IV. 76

(54) Ebû Davûd III, 133; Ahmed b. Hanbel, Müsned IV. 234

(55) Ebû Ubeyd Kasım b. Sellâm, Kitâbü'l Emvâl, s. 703, 706

(56) Ebû Yâlâ el - Ferrâ, Ahkâmü's Sültâniyye, s. 246 (Mısır - 1966)

vergi alınacak yerde çok vergi almaktır. Halbuki enflasyonlarda devletin karşılıksız para basması yüzünden, zengin-fakir herkesten, kendisinden hiç vergi alınmayacak olan kimselerden bile vergi alınmaktadır.

Meseleye bir de marjinal fayda açısından bakacak olursak, hiç vergi vermemesi gereken fakirin, zengine göre kat kat daha fazla vergi ödemek mecburiyetinde tutulduğu görülür. Çünkü para değerinin düşmesi ile zengin fakir, miktar olarak aynı vergiyi ödemektedirler. Halbuki fakirin elindeki meselâ 500 lira ile, zenginin elindeki 5000 lira, marjinal fayda bakımından eşit olabilir. Yani devlet, fakirden 500 lira alırken, zenginden 5000 lira almalıdır. Enflasyonda ise dolaylı vergi alındığından, bu mümkün olmamaktadır. İslâm hukukunda dolaylı vergilerin bulunmamasının sebebini her halde burada aramak gerekir.

Böyle haksız vergi alma konusunda İbn Âbidin, mâruf-belli bir hak olmadıkça, Devlet başkanının hiçbir kimsenin elinden birşey almaya hakkı yoktur, der⁵⁷. Ayrıca vergi memurlarının, harbî ve zimmi vatandaşlardan cizyenin dışında vergi almalarının ve hıristiyanlardan Kudüs'ü ziyaret etmeleri için onlardan da bir ücret almalarının haram olduğunu yazar⁵⁸.

Bu anlattığımız prensip normal şartlar altında uygulanabilecek bir husustur. Tabii afetler, zelzele, memleket çapında yangın, vatan müdafaası, esirlerin kurtarılması... gibi zaruretler ortaya çıkıp devlet hazinesi bu yükü kaldırmaya güç yetiremezse o zaman devlet, zekatın dışında, ihtiyaç nisbeti kadar, malî yardım yapmak üzere zenginleri görevlendirebilir. Gazzali, Şâtîbî ve Kurtubî gibi şahsiyetler bu görüştedirler⁵⁹. Fakat bu konuda hiçbir zaman fakirlerden herhangi bir vergi alınmaz.

Madenî paralarda tağşiş yapmak enflasyona ne kadar tesir ederse, kâğıt paralarda da karşılıksız para basıp tedavüle sürmek, fiyatların yükselmesine o kadar tesir eder. Mübadele vasıtası olarak kâğıt para kullanmakta İslâmi bakımdan her han-

(57) İbn Âbidin, III. 257

(58) İbn Âbidin, II. 41

(59) Bkz. Osman Eskicioğlu, İslâm ve Ekonomik Denge, Diyanet Dergisi, c. 13, sayı. 1, s. 41

gi bir sakınca yoktur⁶⁰. Hanefî kaynaklarda fülüsler (demir, bakır, nikel veya gümüş-kalay karışımı paralar) hakkında verilmiş olan hükümlerin aynısını kâğıt paralar için de geçerlidir, diyebiliriz. Çünkü bu iki maddeye para olmaları açısından bakıldığı zaman, aralarında bir fark olmadığı görülür⁶¹. Zaten İslâm hukukçularının çoğu, kâğıt paralar teamülde altın ve gümüşün yerine geçtiği ve onlarla hiçbir zorluk çekmeden değiştirilmesi mümkün olduğu için, kâğıt paralarda aynı altın ve gümüşteki gibi zekat farzdır, hükmünü vermişlerdir. Bu hususta Hanefî, Şâfiî ve Mâlikî mezhepleri aynı görüşü paylaşmaktadırlar⁶². Ancak burada enflasyon olmaması için devletin ne kadar para basacağı sorusu hatıra gelebilir. Çünkü para, ilâcın terkibine girmiş, bir zehir gibidir; azı fayda vermez, çoğu ise öldürür⁶³. Devlet bu işi şûraya havale eder. O da bu hususta, ancak mübadelenin gerektirdiği ihtiyaç kadar, enflasyon çizgisini değiştirmeyecek bir miktarda para basılmasına karar alabilir.

Devletin para basması, para basarken asla ticaret ve kâr gayesi gözetmemesi gerekir. Bu konuda şu esaslar kaydedilmiş bulunmaktadır: Madeni paraların görevlerini yerine getirebilmeleri, bunlardan maksadın hasıl olabilmesi için bu paraların nominal-izafi değerlerinin maden değerinden daha aşağı olmaması, devletin madeni para basmak için eski geçmez paraları satın almaması ve bu konuda ticaret yapmaması gerekir. Devletin insanlara hiç zulüm yapmadan, onlara muamelelerinde âdil bir kıymet birimi sağlayacak para basması gerekir. Devletin bakır satın alıp aldığı bu bakırları para basarak ticaret yapması ve insanlara ellerindeki paralarını kullanmayı yasak ederek, onlar için başka para basmak suretiyle gelir elde etmesi asla caiz değildir. Toplumun menfaatini gözeterek hiç bir kazanç ve kâr elde etmeden basacağı bu paraları, ancak kendi kıymeti ile basar ve bu hususta çalışan işçilerin ücretlerini bile hazineden öder. Çünkü paralar üzerinden ticaret yapıp gelir sağlamak, insanlara büyük zulüm kapılarından birisini açmak ve onların mallarını haksız yere yemek demektir. Çünkü paralar yasaklanıp muameleden kaldırılınca mal haline gelir

(60) M. Ebû's Suûd, İslâmî İktisadın Esasları, (çev: Ali Ozek), s. 39

(61) Bkz. Tecrid-i Sarih, V. 78-79

(62) Abdurrahman el-Cezîrî, Mezâhibü'l Erbaa, I, 605

(63) Baha Akel, Fevkalade Zamanlar Ekonomisi ve İhtikâr, s. 79

ve devlet başka para basar. Devlet insanların ellerindeki bu malların (paraların) değerini düşürmekle, onların mallarını ifsad etmiş ve dolayısıyla onlara zulmetmiş, ve bu değeri düşük eski paraların, değeri yüksek olan yeni paralarla değiştirilmesini istemesinden dolayı, insanlara yine ayrıca zulmetmiş olur⁶⁴.

4—ENFLÂSYONUN TESİRLERİ

Harplerin dışında hiçbir âminin, yalnız başına, fiyat seviyesindeki süratli değişmeler derecesinde felâket ve sefaletle sebep olmadığı ileri sürülmektedir⁶⁵. Bu sebeple enflâsyonlar ekonomik ve sosyal hayatta tedavisi mümkün olmayan yaralar açar. Thiers, «dünyada, bir paraya itibarını iâde etmek kadar güç bir şey yoktur», diyor⁶⁶.

Enflâsyon, gelir dağılımını altüst eder. Genellikle sabit gelirli olanların reel gelirlerini, dolayısıyla tasarruflarını azaltır. Enflâsyon devrelerinde milli gelirin dağılımı genellikle zengin sınıfın lehine değişir. İşçi, memur, esnaf enflâsyon dolayısıyla fakirleşir; zengin daha zengin; fakir de daha fakir hale gelir; orta sınıf ezilir ve ufalır. Sermaye, kârın çok olduğu yerlerden vurgunculuğun (spekülasyonun) bol olduğu sahalara kayar. Sanayi yatırımları değil, arsa ve gayri menkuller prim kazanır. Arsa ve taşınmaz mallar, aşırı derecede değerlenmiş olur. Yani enflâsyonlarda fiyatların gittikçe pahalılaşacağına dair bir kanaat uyanabilir. Teşebbüs erbabı, fiyatlar daha fazla yükselmeden kabil olduğu kadar sabit sermaye ve döner sermaye stoku yapmayı menfaatlerine uygun sayabilirler.

Enflâsyonda haklı bir sebep olmaksızın refah ve varlık, bir sosyal tabakadan diğerine geçmektedir. Enflâsyonun refahtan insanların aldıkları payı değiştirmesi, sosyal bünyede tepkilerle yolaçar. Enflâsyon devrelerinde milli karakter temellerinden sarsılır. Manevî ve ahlâkî değerler küçümsenir. Kumar iptilâsı yaygın hale gelir. Keyif verici maddelerin tüketimi artar. Gıda şartları bozulur ve genel sağlık durumu sarsılır. Yolsuzluklar çoğalır, memurların rüşvet aldıklarına dair söylentiler faz-

(64) İbn Teymiyye, Fetâvâ, XXIX, 469

(65) Hazım Atıf Kuyucak İktisat, s. 348

(66) Baha Akef, Fevkalâde Zamanlar Ekonomisi ve İhtikâr, s. 73

lalaşır. Polis vakaları, trafik kazaları ve boşanmalar yoğunlaşır.

Netice olarak enflasyon, servet ve gelirlerin taksiminde değişikliklere yol açar. Üretim ve hizmet kalitesinin az-çok bozulmasına sebep olur; sosyal gerginliklerin doğmasına ve şiddetlenmesine zemin hazırlar; manevî kıymetlerde ve ahlak seviyesinde düşüşler meydana getirir; devamlı enflasyonlar siyasi istikrarsızlıkların tohumlarını filizlendirir, hükümetlerin düşmesine sebep olur⁶⁷.

ENFLASYON FARKI

Cemiyetin çeşitli kesimlerine enflasyonun yapmış olduğu bu olumsuz tesir yüzünden toplumda psikolojik, ekonomik ve sosyal bir takım problemlerin doğması kaçınılmaz bir hal alır. Kendilerine enflasyon farkı ödenmeyen işçilerin ücretleri ile memurların maaşları her ay küçülmeye devam eder. Bu durum işçi ve memur kesiminde bunalımlar meydana getirir. Bu sebeple en önemlisi enflasyona vücut veren kaynakların kurutulması olmakla birlikte, eğer bu hak sahiplerine enflasyon farkı dilediğimiz, aylık pahalılık derecesi kadar bir ek ücret ödenirse, bu kötü neticeler bir dereceye kadar önlenmiş olur.

Enflasyon farkı sadece işçi ve memurların ücret ve aylıklarında ödenmesi lâzım gelmez. Bunun dışında her türlü veresiye alış veriş, borç ve karz ödemelerinde de cereyan eden farkın tazmin edilmesi gerekir. Çünkü apaçık bir zarar söz konusudur. Onun içindir ki «enflasyon zamanında para kıymetinin düşmesi ile alacaklılar zarara uğramakta ve borçlular bundan istifade etmektedir», denilmektedir⁶⁸. Halbuki hiçbir kimseye zarar vermeye ve zarar ile mukabele etmeye hakkımız olmadığı gibi, zararları tazmin etmekten kaçmak da müslümana yakışan bir hareket değildir. Bu konuda Mecelle'de «Zarar vermek ve zararla mukabele etmek yoktur. Zarar izale olunur. Zarar bi kader-il imkân def olunur», denilmektedir⁶⁹.

(67) Feridun Ergin Para Siyaseti, s. 266, 291-292; İsmail Türk, s. 81; A. Başer Kafaoglu, Enflasyon, s. 25-26; Feridun Ergin, Ak İktisat Ans. s. 280.

(68) Feridun Ergin, İktisat, s. 605,

(69) Mecelle, 19, 20, 31. maddeler

Modern ekonomi bir para ekonomisidir⁷⁰. Yani bugünkü ekonomiler paraya dayanmakta, her türlü alışverişler ve ödemeler para ile yapılmaktadır. Para bir nevi ekonominin aynasıdır, denilebilir. O sebeple «sağlam para ancak sağlam ekonomiye dayanır» veya başka bir deyişle «sağlam ekonomi, sağlam para meydana getirir», denilmektedir⁷¹. Enflasyon dönemlerinin paraları, kıymetleri hergün değiştiği için pek itimad edilmezdir. Artık para, kıymet ölçüsü olma vasfını yitirmiş bulunmaktadır. Bir metre, bir kilo veya bir litre nasıl bir ölçü birimi ise ve biz bunlara dayanarak ölçüp tartıp alışveriş yapıyorsak, eşyanın kıymetini ölçen ve ona göre paha biçen de paradır. Paranın bu özelliği yok olunca, kıymetleri ölçme problemi ortaya çıkmaktadır. Kıymetleri nasıl ölçeceğiz? Meselâ bin liranın kıymeti ile, yüzde elli enflasyon olduktan sonraki bin liranın kıymeti eşit midir? İşte para kıymetinin değişmesi karşısında alacaklı-borçlu münasebetlerini âdilâne bir surette tanzim için bir mikyasa (ölçü vasıtasına) ihtiyaç vardır⁷².

Borçlarımızı herhangi bir cins malla ödemeyi düşünelim. Meselâ onbin lira olan borcumuzu, beş gram altın karşılığı olarak kabul edelim, faraza iki yıl sonra bu beş gram altının karşılığı olan parayı vermeyi karşı tarafa taahhüd edelim. Bu takdirde altının gramı iki bin liradan üç bin liraya çıkarsa, beş gram altın on beş bin lira yapacağından bizim borcumuz da onbeşbin lira olmuş olur. Fakat bu yol âdilâne ve sağlıklı bir yol değildir. Çünkü bütün fiyatlar, enflasyondan aynı şekilde ve aynı zamanda müteessir olmamaktadır. Piyasada intizamsızlıklar belirmektedir⁷³. Bu sebeple borcumuzu bir kalem mal ile değil, birçok kalem mal üzerinden ödemek daha uygun olur. Çünkü istatistikte paranın kıymeti fiyat seviyesiyle ölçülür. Eğer parayla bir çeşit mal mübadele edilseydi, problemin çözümü kolay olacaktı. Halbuki binlerce mal mübadele ediliyor, birinin fiyatı yükselirken diğerinin fiyatı düşebiliyor. Çünkü muhtelif malların fiyatları üzerine tesir eden biricik sebep paranın kıymet değildir. Arz-talep dengesi de malın değerine tesir eder. Bu sebeple tek malla paranın kıymeti mukayese edilip

(70) Halil Şakir Kahyaoglu, *Umumi İktisat*, s. 81

(71) Mustafa Akdağ, *Türkiyenin İctimai ve İktisadi Tarihi*, II, 230

(72) Kuyucak, *İktisat Dersleri* s. 388

(73) Feridun Ergin, *İktisat*, s. 602

bulunamaz. Bunun için fiyat endeksleri tanzim edilir⁷⁴.

İşte enflasyon farkını, açıklamış olduğumuz bu sebepler yüzünden, hak sahiplerine fiyat endeksleri ile değerlendirip ödemek, hukuka riayet bakımından daha uygun bir yol olarak mütalâa edilebilir.

Enflasyon farkının ödenmesi ve fiyat endeksleri yolu ile ödenmesi meselesindeki delillerimize itiraz edilerek bunlar, daha çok iktisadî ve Mecelle gibi genel kaideler olarak zikredilmiştir, denilebilir, Ancak bu hususta İslâm hukuku kaynaklarında bir hayli bilgiler de mevcuttur. Bilhassa hanefi fıkıh kitaplarının ilgili bölümlerinde, madeni paraların ayarlarının bozulmasından söz edilirken yani mağsûş paralardan ve bunların çeşitlerinden bahsedilirken bunların hukukî durumlarını açıklayan hükümler de zikredilmektedir. Ayrıca İbn Âbidin'in bu konu ile ilgili ayrı bir risalesi mevcuttur. Tenbihü'r Rukûd Alâ Mesâilî'n Nükûd adını verdiği bu on sayfalık küçük kitapta, paranın geçmez oluşu (kesâd), piyasadan çekilmesi (inkıta), değer kazanması (ğalâ) ve değer kaybetmesi (rahs) gibi konular üzerinde durmuştur⁷⁵.

İbn Âbidin, bu eserinde İmâm Ebû Hanife'nin, değer kazan-sın veya kaybetsin, üzerinde anlaşma yapılan meblâğın ödenmesi gerektiği, Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in ise para değerinin değişmesinden doğacak farkın yani enflasyon farkının ödenmesi gerektiği kanaatında olduğunu kaydetmektedir.

(74) Kuyucak, İktisat Dersleri s. 363, 369

(75) Resâilü İbn Âbidin, II. 58-67